

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ:

#правда

#УГСПЛ

#біженці

#СІЧ

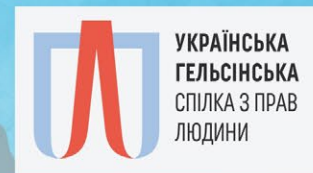
#Transitional_Justice

#війна

#ПраваЛюдини

#воєнні_злочини

#ПерехіднеПравосуддя



Громадська
організація
«Правозахисна
Група «СІЧ»

ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

**ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ: теорія, практика
та перспективи для України.**

Аналітичне дослідження. Дніпро: Громадська
приймальня УГСПЛ у м. Дніпро, яка працює на
базі ГО ПГ «СІЧ». 2025. 14 сторінок.

Автор: **Віктор Філатов**, доктор юридичних наук,
аналітик ГО «Правозахисна Група «СІЧ».

Фото взяті з власного архіву та
відкритих джерел.

Впродовж багатьох століть свого існування, людство так і не змогло винайти універсальний «рецепт» від міжнародних збройних конфліктів, які супроводжуються насильством, воєнними злочинами та системними порушеннями прав людини. З певною періодичністю вони виникають по усьому світі та спричиняють значну шкоду, порушуючи нормальні умови життя суспільства. В подібній ситуації з 2014 року перебуває Українська держава, які зіткнулася зі збройною агресією з боку РФ. З того часу правозахисники фіксують численні випадки грубого порушення норм міжнародного гуманітарного права. Вбивства, катування, насильницькі зникнення, обстріли цивільної інфраструктури, знищення культурно спадщини – ось перелік тих злочинів, які вчиняє держава-агресорка в Україні. Особливо слід зазначити про порушення прав громадян України на тимчасово окупованих територіях. Передусім йдеться про незаконну депортацію, фільтраційні заходи, протиправне позбавлення волі та взяття цивільних у заручники.

З початком повномасштабного вторгнення ситуація стрімко погіршилася за рахунок розширення географії бойових дій та появи новоокупованих територій. Світова спільнота стурбована ситуацією в Україні та вбачає в ній загрози для власного суверенітету та територіальної цілісності. Однак, що ж змогло зробити людство для держав, які в різні часи потерпали від збройної агресії? Протягом багатьох десятиліть було обґрунтовано ідею та сформовано цілісну міжнародно-правову модель перехідного правосуддя, яка допомагає державам відновлюватися на постконфліктних етапах розвитку. Мова йде про комплекс напрямів, які дозволяють встановити правду, покарати агресора та забезпечити жертвам право на компенсацію.

Це достатньо цікава модель, яка увібрала в себе досвід врегулювання багатьох конфліктів на різних континентах. На сьогодні питання застосування в Україні моделі перехідного правосуддя є достатньо дискусійним. При цьому ми вже





застосували на практиці окремі напрями перехідного правосуддя, і цей процес був достатньо ефективним та дозволив досягнути очікуваних результатів.

Чому тоді ми не поспішаємо з розробкою концепції перехідного періоду? Що саме насторожує владу та громадянське суспільство? Чи зможе Україна подолати наслідки збройного конфлікту та вийти на етап сталого розвитку? Насправді питань набагато більше, і щоб дати на них відповідь ми пропонуємо в цьому

аналітичному матеріалі детально розібратися з вихідними ідеями перехідного правосуддя, вивчити вже наявний досвід, а також спрогнозувати чи буде застосована ця міжнародно-правова модель в умовах нашого національного контексту.

Історичний розвиток моделі перехідного правосуддя тривав у три етапи:

1. докласичний (у межах якого відбувається осмислення ідеї

створення моделі перехідного правосуддя);

2. класичний (йому притаманні максимальне змістовне наповнення концепції перехідного правосуддя та апробація окремих його принципів і напрямів);

3. посткласичний (на цьому етапі відбуваються вдосконалення поглядів на передумови застосування моделі перехідного правосуддя та перегляд окремих теоретичних аспектів її природи й суспільного призначення).

З філософської точки зору модель перехідного правосуддя доводить, що захисні механізми можуть бути ефективними та універсальними, незалежно від форми посягання. Отже, концепція перехідного правосуддя передбачає перехід на вищий рівень праворозуміння, у межах якого культивується ідея примирення через встановлення справедливості. Перехідне правосуддя розглядається як форма колективного договору. Це достатньо цікава особливість, оскільки по факту правосуддя на перехідному етапі здійснюється колективно та одночасно на національному й міжнародному рівнях. Філософська природа перехідного правосуддя заснована на узагальненні історичного досвіду, використання якого дає

змогу встановити правду та досягти примирення. Також є точка зору, що ключовою ідеєю концепції перехідного правосуддя є відновлення елементарно необхідних умов побудови суспільства, які відсутні або деформовані численними порушеннями з боку політичних режимів. Тобто йдеться про стабільність і сталий розвиток, які досягаються на рівні внутрішнього та міжнародного правосуддя.

В свою чергу, аналітична природа моделі перехідного правосуддя зосереджена на прямому результаті одного конкретного національного контексту. Тобто вона забезпечує підвищення соціально-політичної компетентності учасників через транспортування або перетворення середовища з одного простору в інший. Аналітична природа перехідного правосуддя є динамічним явищем і розвивається нерівномірно в процесі трансформації соціально-політичних процесів у постконфліктних державах. На сучасному етапі розвитку моделі перехідного правосуддя її аналітична природа набуває особливого значення, оскільки стає основою створення спеціальних баз даних конфліктів. Ці бази даних мають міжнаціональний характер, що дає змогу не лише якісно чи кількісно окреслити методологію миробудування, а й більш комплексно розкрити гносеологічні аспекти перехідного періоду. Також аналітичні бази даних дають змогу коректно обирати методи, які будуть використані в межах окремих напрямів перехідного правосуддя.

Функціональність моделі перехідного правосуддя забезпечується використанням в процесі реалізації її напрямів різних галузей міжнародного права. Зокрема, міжнародне право прав людини виступає як фундамент моделі перехідного правосуддя, оскільки його норми окреслюють основоположні права індивіда як суб'єкта міжнародного права. Застосування специфічних механізмів перехідного правосуддя зумовлено нездатністю механізмів міжнародного права прав людини виконувати свої функції в постконфліктних умовах. Однак слід зазначити, що міжнародно-правовий захист прав людини входить в конфлікт з ідеями суверенітету, які передбачають виняткове право держави вирішувати усі внутрішні питання. Природа такого обмеження знаходиться у площині колективної безпеки, завданням якої є забезпечення миру і непоширення конфліктів на інші території. Зв'язок між міжнародним правом прав людини та моделлю перехідного правосуддя полягає в єдності підходів до визначення змісту основоположних прав і віднесенні їх до



об'єкта правової охорони та захисту.

Роль міжнародного кримінального права в формуванні моделі перехідного правосуддя обмежена наступними завданнями: пошук, ідентифікація, переслідування та покарання винних у конфліктах. Тобто, через судові інститути міжнародного кримінального права жертви отримують сатисфакцію у вигляді покарання винних осіб, які, на їхню думку, спровокували конфлікт і відігравали в ньому ключову роль. Ключовою проблемою застосування міжнародного кримінального права на перехідних етапах розвитку є переведення акцентів з помсти й відплати на встановлення істини, тобто мета кримінального переслідування полягає в сприянні примиренню й не



передбачає публічного акту помсти за міжнародні злочини. У багатьох контекстах норми міжнародного кримінального права застосовуються паралельно з національними механізмами. Втім варто зазначити, що міжнародне кримінальне право виконує допоміжну роль, оскільки на перехідних етапах пріоритет відводиться більш глобальним питанням (реформи, пошук правди, формування національної пам'яті тощо)

Значення норм міжнародного права біженців визначається змогою тимчасового заповнення обсягу недостатньої правосуб'єктності біженців та переселенців, які внаслідок конфліктів не можуть реалізувати свої права в країні походження, в якій на певному проміжку часу відбувається перехідний період. Отже, в межах перехідного правосуддя повернення біженців та ВПО вимагає реалізації в державі комплексу постконфліктних змін, які дадуть змогу припинити насильство та відновити належний рівень захисту прав людини. При чому, біженців та ВПО в перехідному правосудді розглядають у двох основних площинах: як жертв конфлікту, які через порушення їхніх прав змушені переміщуватися або всередині держави, або за її межі; як так званих «акторів», які формують національний контекст перехідного правосуддя та відіграють важливу роль у процесах примирення й пошуку правди. Ключовою умовою повернення біженців та переселенців є створення безпечового середовища, куди вони можуть повернутися. До цього моменту, вони мають право в інших державах реалізовувати свої конституційні права.

Таким чином під перехідним правосуддям слід розуміти міжнародно-правову модель постконфліктного/поставторитарного відновлення держав, яка являє собою комплекс напрямів миробудування, сформованих на основі узагальненого історичного досвіду, які реалізуються в межах національного контексту з урахуванням відповідних принципів, з метою забезпечення примирення та сталого розвитку. Тобто, перехідне

правосуддя є поєднанням політико-правових, організаційно-правових та соціально-ідеологічних інструментів, які на міжнародно-правовому рівні довели свою ефективність та були визнані універсальними. Спробуємо дещо розібратися зі структурою моделі перехідного правосуддя та її основними категоріями.

Означена модель має свої напрями та принципи. Напрямок перехідного правосуддя являє собою відносно самостійний вид цілеспрямованої, нормативно врегульованої діяльності, яка здійснюється на системній основі в межах реалізації моделі перехідного правосуддя, і в комплексі сприяє розбудові миру в постконфліктних та поставторитарних державах.

Існує чотири напрями перехідного правосуддя:

1. інституційні реформи,
2. кримінальне переслідування винних,
3. відшкодування шкоди жертвам конфлікту,
4. пошук правди.

Під інституційними реформами у перехідному правосудді слід розуміти окремий напрям перехідного правосуддя, який полягає в реалізації в постконфліктній державі системних реформ, які спрямовані на оновлення політичної влади, розбудову громадянського



суспільства та відновлення інституційних меж, зруйнованих унаслідок системного порушення прав людини та насильства, які стали причиною розколу суспільства й подальших соціальних потрясінь. Мета інституційних реформ полягає у створенні нової соціально-економічної та політико-правової інфраструктури, яка дасть змогу постконфліктній державі вийти на етап сталого розвитку. Зазвичай

реформуванню підлягає сектор безпеки та оборони, правоохоронна та судова система. Також на перехідних етапах здійснюється очищення влади, тобто люстрація її представників за окремими, законодавчо визначеними ознаками.

Під кримінальним переслідуванням винних розуміють окремий напрям перехідного правосуддя, який полягає в нормативно врегульованій процесуальній

діяльності з пошуку та притягнення до відповідальності винних осіб, які вчинили міжнародні злочини на території постконфліктної держави та з певних причин можуть уникнути покарання за вказані злочини. Кримінальне переслідування винних на міжнародному рівні є необхідним тоді, коли національна судова й правоохоронна системи не здатні належним чином забезпечити принцип невідворотності покарання. Говорячи про кримінальне переслідування, слід мати на увазі роботу Міжнародного кримінального суду, а також практику створення міжнародних кримінальних трибуналів. Ці інституції наділені правозастосовними функціями та можуть виносити вирoki винним особам, що дає змогу уникнути безкарності. При цьому недоліком роботи міжнародних кримінальних трибуналів є залежність від рівня співпраці з іншими країнами, які залучені до процесів миробудування.

Відшкодування шкоди є важливим напрямом перехідного правосуддя, який пов'язаний з правом жертв конфлікту на сатисфакцію та компенсацію шкоди. Під жертвами конфлікту розуміють учасників перехідного процесу, яким унаслідок соціальних потрясінь завдана шкода і які набувають особливого міжнародно-правового та національного статусу, що гарантує низку додаткових прав і гарантій, зокрема права на правду, повернення й відшкодування.

В контексті перехідного правосуддя під

шкодою необхідно розуміти моральну або майнову шкоду, примусове переміщення або депортацію, шкоду, завдану здоров'ю людини, неможливість користування майном, шкоду, завдану системними порушеннями прав людини (дискримінація, незаконне переслідування, обмеження конституційних прав і свобод). Актуальність цього напряму перехідного правосуддя пов'язана з жертвоцентризмом, який виступає важливою засадою перехідного правосуддя.

Одним з найбільш значимих напрямів перехідного правосуддя є пошук правди, який передбачає роботу по формуванню національної пам'яті та вшануванню жертв конфлікту. В моделі перехідного правосуддя правда виступає у якості об'єктивної категорії, яка розкриває контекст конфлікту. Їй протиставлена справедливість, як суб'єктивне бачення жертвами конфлікту з обох сторін характеру порушення їхніх прав, кола винних у цьому осіб, які зобов'язані відшкодувати завдану їм шкоду, а



також понести відповідне кримінальне покарання. На цьому етапі відбувається формування узагальненого історичного досвіду, який представляє собою систематизовані позитивні практики постконфліктного та поставторитарного розвитку держав світу, які в різні часи стикалися із соціальними потрясіннями й вийшли на етап сталого розвитку шляхом реалізації напрямів перехідного правосуддя. Прикладом є країни колишньої Югославії, Латинської Америки та окремі африканські держави (Руанда, Східний Тимор). Цей досвід є результатом аналізу ефективних стратегій перехідного правосуддя, положення яких набувають універсальності через нормотворчість на міжнародно-правовому рівні.

Під принципами перехідного правосуддя запропоновано розуміти систему формалізованих міжнародних та національних вихідних засад розбудови політики перехідного періоду й реалізації її окремих напрямів, у яких розкриваються ідеологічні та практичні питання перехідного правосуддя й уособлено поєднання узагальненого історичного досвіду та національного контексту. До числа цих принципів належать:

1. припинення безкарності й забезпечення кримінального переслідування винних;
2. забезпечення жертвоцентризму та права на сатисфакцію;
3. пошук першопричин конфлікту та історичної правди;
4. посилення верховенства права й національних механізмів перехідного правосуддя;
5. сприяння примиренню, неповторенню та збереженню історичної пам'яті;
6. урахування політичного контексту в процесі реалізації перехідного правосуддя;
7. запровадження інституційних реформ та розбудова громадянського суспільства;

8. поєднання традиційних і релігійних підходів до перехідного правосуддя;
9. відновлення довіри до влади та підтвердження соціальних цінностей.

Напрями перехідного правосуддя реалізуються в рамках національного контексту, який представляє собою індивідуалізовані вихідні умови застосування напрямів перехідного правосуддя, зумовлені характером та тривалістю конфлікту, які визначають алгоритм миробудування, тобто характеризують набір інструментів і напрями діяльності в умовах перехідного періоду задля примирення та неповторення соціального потрясіння.

Національний контекст формується такими чинниками: політичні, релігійні та ідеологічні суперечки між окремими групами суспільства; соціальна нерівність і рівень

життя; рівень забезпечення верховенства права й законності; ефективність судової та правоохоронної системи; статус сторін конфлікту (наявність третіх акторів, які підтримують одну зі сторін); політика держави (держав) щодо визнання статусу міжнародно-правових інституцій на актів. Для кожної держави цей контекст особливий, і напевно не існує двох абсолютно схожих контекстів. Однак, напрями перехідного правосуддя створені таким чином, щоб адаптуватися під кожен окремий контекст.

Важливим питанням є передумови застосування моделі перехідного правосуддя. Тобто, коли ж саме ми маємо до неї звертатися? В теорії міжнародного права існують наступні передумови:

1. **постконфліктний період** (проміжок в історії розвитку держави від моменту

<https://www.golosameriki.com/>



закінчення активної фази конфлікту до примирення й сталого розвитку, у межах якого відбуваються розбудова нових інституційних меж верховенства права та модернізація правоохоронної системи й системи правосуддя);

2. поставторитарний період (проміжок в історії розвитку держави від моменту повалення попереднього злочинного політичного режиму до формування нової політичної інфраструктури, яка є результатом інституційних реформ та суспільного діалогу);

3. період конфлікту (проміжок часу, у який відбувається активне протистояння

між сторонами, що супроводжується збройною агресією, переміщенням окремих спільнот, численними руйнуваннями мирної інфраструктури, а також візуалізацією категорій жертв конфлікту, і який зумовлений наявністю системних проблем у суспільстві).

Для застосування моделі перехідного правосуддя потрібна відповідна стратегія, яка представляє собою узгоджений, комплексний, цілеспрямований план постконфліктного розвитку політико-правових та соціально-економічних сфер суспільного життя, який заснований на принципі лібералізації, має довгостроковий характер і формується з урахуванням особливостей правової культури країни, яка зазнала

соціальних потрясінь. При цьому, дуже важливе значення має діапазон стратегії перехідного правосуддя, який являє собою сферу охоплення її положеннями суспільних відносин, у межах яких заплановано довгострокові постконфліктні трансформації в процесі реалізації моделі перехідного правосуддя. Діапазон стратегії показує, наскільки суспільство та влада зацікавлені в досягненні цілей перехідного періоду, а також відображає ефективність реалізації напрямів перехідного правосуддя. По суті він поєднує коло питань, над якими сторони конфлікту будуть працювати задля примирення та подальшого сталого розвитку. Мова йде про сфери внутрішньодержавних та міждержавних відносин.

У більшості випадках застосування моделі перехідного правосуддя вимагає залучення міжнародних акторів, тобто незалежних учасників, які представляють інші держави або міжнародні інституції. Ці актори допомагають сторонам конфлікту розбудувати діалог та знайти компроміс. У якості таких акторів можуть виступати: ООН та її інституції, ПАРЕ, ОБСЄ, Рада Європи, посередницькі та представницькі місії, миротворчі місії. Їхня участь майже завжди є обов'язковою, адже сторонам конфлікту складно сформулювати необхідні наративи. Також у більшості випадках винна сторона не хоче визнавати свою провину та відшкодовувати шкоду, завдану потерпілій стороні. Міжнародні актори мають багато більше правових інструментів



ФОТО: Reuters / Scanpix



для врегулювання конфлікту між різними сторонами. Однак, на сьогодні їхня участь іноді буває неефективною, оскільки винна сторона не визнає та не виконує свої міжнародні зобов'язання. Останні мають переважно політичний характер, і тому їх важко трансформувати в правову площину. Зазначимо, що надмірне втручання міжнародних акторів може бути розцінене сторонами конфлікту, як факт нав'язування їм не вигідних умов примирення.

Виникає логічне питання – чи має перехідне правосуддя, як міжнародно-правова модель, перспективи в Україні. На сьогодні ситуація досить неоднозначна. Влада здебільшого вважає, що перехідне правосуддя не слід застосовувати в Україні, адже воно орієнтоване виключно на громадянські війни та внутрішні конфлікти. Хоча перед початком повномасштабного вторгнення Кабінетом Міністрів України був розроблений проект закону України «Про засади державної політики перехідного періоду», в якому були досить чітко прописані окремі напрями моделі перехідного правосуддя. На сьогодні документ відкликаний суб'єктом законодавчої ініціативи. Також слід зазначити, що з початку 2014 року в Україні вже реалізовано окремі заходи, які притаманні напрямам перехідного правосуддя. Наприклад, був прийнятий Закон України «Про очищення влади», який визначив основи механізму люстрації. Відповідно до норм цього документа, своїх посад були позбавлені майже всі

представники попереднього політичного режиму, які обіймали посади в органах влади та місцевого самоврядування.

Також розпочато низку реформ, зокрема: створено систему антикорупційних органів, реформовано судову владу та правоохоронну систему, запроваджено децентралізацію влади. Усе це є елементами інституційних реформ, які реалізуються на перехідних етапах. В рамках кримінального переслідування було також здійснено важливі кроки, а саме: запроваджено зміни до Кримінального кодексу України щодо воєнних злочинів. Згідно опублікованому Офісом генпрокурора звіту (<https://surl.li/pqoveb>) від 24 лютого 2022 року 257 російським військовим повідомили про підозри в скоєнні воєнних злочинів в Україні. За майже три роки повномасштабної війни до суду скерували обвинувальні акти щодо 205 осіб. Крім того, 64 військові РФ отримали обвинувальні вироби.

Розпочато документування воєнних злочинів РФ в Україні, ведеться робота по створенню спеціального трибуналу, ратифіковано Римський статут Міжнародного кримінального суду. Зокрема, на цей час групою держав (Core Group) зі створення спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України вже був затверджений проект статуту трибуналу і досягнута домовленість про його впровадження на базі двосторонньої угоди України з Радою Європи. Отже, перебуваючи в умовах

конфлікту ми вже маємо спеціально створену інституцію, яка буде займатися розслідуванням воєнних злочинів держави-агресорки в Україні.

В рамках відшкодування та сатисфакції державою також запроваджені окремі заходи, наприклад: прийнято низку законодавчих та підзаконних актів у сфері соціально-правового захисту військових та цивільного населення, запроваджено низку гуманітарних проєктів тощо. Зокрема, родини загиблих військових та осіб, які зникли безвісти за особливих обставин отримують одноразову грошову допомогу від держави та низку соціально-економічних гарантій. Схожі гарантії надаються звільненням військовополоненим, а також особам, щодо яких встановлено факт позбавлення державою-агресоркою особистої свободи. Члени сімей цих осіб також можуть розраховувати на допомогу від держави.

Затверджені та діють державні програми надання компенсації за знищені та пошкоджені об'єкти нерухомого майна для тих, хто постраждав від збройної агресії РФ.

Окремо слід зазначити про сформоване законодавство у сфері соціально-правового захисту внутрішньо переміщених осіб, які отримують додаткові гарантії від держави. Стосовно внутрішньо переміщених осіб зазначимо, що в Україні вже впроваджені довгострокові рішення на рівні окремих стратегій, які передбачають повноцінну

участь переселенців в житті приймаючих громад. Так, у січні 2025 року президент України підписав закон №3703-IX, який вносить комплексні зміни до Закону «Про місцеве самоврядування». Зокрема, внутрішньо переміщені особи (ВПО) тепер офіційно визнаються жителями громад, у яких фактично проживають. Це дозволить переселенцям користуватися всіма інструментами локальної демократії, включаючи участь у місцевих референдумах, громадських слуханнях, ініціативах і плануванні місцевого бюджету.

В рамках пошуку правди відбувається вшанування жертв конфлікту: формуються реєстри осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, впроваджується ветеранська політика тощо. Окремо відзначимо створення міжнародного Реєстру збитків для України, який має вельми важливе значення. В ньому будуть систематизовані відомості про наслідки численних воєнних злочинів РФ в Україні. Тобто, мова йде не тільки про майнову шкоду (знищене або пошкоджене майно), а й про моральну шкоду, яка завдана жертвам насильницькими



зникненнями, катуваннями та нелюдським поводженням. На сьогодні робота в цьому напрямі тільки починається, але у недалекому майбутньому означений реєстр має стати важливим елементом механізму, який забезпечить справедливість та компенсацію для жертв конфлікту. Останній аспект в рамках перехідного правосуддя має принципове значення, адже держава-агресорка має понести покарання за грубі порушення норм міжнародного права.

Наш національний контекст без перебільшень має унікальні особливості, зокрема: реалізація окремих напрямів і принципів без візуалізації цілісної моделі; здійснення збройної агресії державою, яка згідно з міжнародно-правовими документами є гарантом безпеки України; поєднання постконфліктного та поставторитарного елементів. Також слід говорити і про наявні сьогодні виклики, а саме: тотальний контроль РФ за тимчасово окупованими територіями; недосконалість (неможливість) реалізації окремих напрямів перехідного правосуддя; неадаптованість структури владних інституцій до потреб перехідного правосуддя; відсутність дієвих механізмів документування воєнних злочинів; відсутність в Україні достатньої кількості комплексних наукових праць у сфері перехідного правосуддя; залежність національного контексту від трансформації суспільства держави-агресора. Отже, є певна складність: з одного боку ми вже застосовуємо на практиці окремі напрями перехідного

правосуддя, а з іншого – не визнаємо необхідності використання цієї моделі миробудування.

Попри цю невизначеність варто зазначити, що модель перехідного правосуддя є достатньо прийнятною для нашого контексту та може у недалекому майбутньому допомогти Україні подолати наслідки конфлікту та вийти на етап сталого розвитку. Насправді, її можна впевнено використовувати і для врегулювання міжнародних збройних конфліктів. Принаймні, узагальнений історичний досвід дозволяє це робити. Тому, не слід втрачати час, а вже зараз необхідно починати розробку Національної стратегії перехідного періоду і деталізувати окремі напрями. Також потрібно вживати окремі організаційні заходи, зокрема, створювати комісії правди, які допомагають сформувати національну пам'ять. Для жертв конфлікту вони мають принципове значення, адже дають змогу розповісти про пережиті страждання. Вже сьогодні необхідно вивчати узагальнений історичний досвід та методично та поетапно рухатися у напрямку пошуку правди. Для цього варто



сформувати необхідні наративи та пам'ятати, що ключовою ціллю має стати створення гарантій неповторення конфлікту у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1** Філатов В. В. Модель перехідного правосуддя в сучасному міжнародному праві: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. 436 с.
- 2** Viktor Filatov Transitional justice in Ukraine: context, features, problems and challenges. Journal of Law and Political Sciences. 2022. Vol. 33. Issue 1. P. 36–63.
- 3** Viktor Filatov Post-Authoritarian policy at Stage of Transitional justice in Ukraine. Journal of Law and Political Sciences. 2022. Vol. 35. Issue 4. P. 50–70.
- 4** Viktor Filatov Transitional justice model implementation's Mechanism characteristics. Cuestiones Políticas. 2023. Vol. 41. № 78. P. 16–24.